

לקח הבהלה הכלכלית בארץ

תוך שקט מפליא ורוח בוטחת עבר הישוב את שלוש שנות המאורעות. כמעט מדי יום-ביומו הקריב קרבנות, נלחם וסבל, - ובה בשעה הוסיף לבנות את הארץ, ושווי משקלו הנפשי לא הופרע. והנה עתה, עם פרוץ המלחמה באירופה, במרחק של אלפי קילומטרים מכאן, תקפה מיד את הישוב רוח בהלה, שהעבירה אותו על דעתו הצלולה ואשר תוצאותיה החמורות והמוסריות תשפענה עוד זמן רב לרעתו. והדבר נראה תמוה בעיני רבים.

אכן, התרחש כאן תהליך פסיכולוגי-המוני בעל ענין רב. הוא מעיד על כך, שההמונים דבקים בזכרונות-העבר במידה הרבה יותר גדולה מאשר נהוג לשער; ועוד הוא מוכיח, שרוב היהודים, כרוב בני-אדם בכלל, מתוך נוחות, על מחשבתם העצמית וחושבים, משום כך, בדרך של השוואות היסטוריות.

לפי שרוב בני-הישוב הם יוצאי ארצות, שסבלו מהסגר במלחמת 1914-1918, הרי הם מזהים את עצם המלחמה עם ההסגר, מבלי לשים לב למקום המצאם עכשיו. ולפי שבארצות-מושבים או הפסיד הכסף בימי המלחמה ההיא את כל ערכו, מוסיפים האנשים גם היום לתשב, שלא מדעת, בזלוטים, רובלים, כתרנים ומרקים, - מבלי לכוון את הלך-רוחם לפי המטבע העובר בידם כעת, והם קמלטים עצמם, כביכול, מתוך ערך הכסף "המסופק" אל תוך ה"ערכים הממשיים".

נדמה לי, כי, חזנית הנעורים, שעברה על רוב אנשי הישוב בשבתם אז במדינות אירופה המרכזיות והמזרחיות, היא הגורם העיקרי לפניקה. הבהלה המופרזת בשבועות המלחמה הראשונים נראית כניגוד גמור להתנהגות אותו ישוב עצמו בשנות המאורעות. ואין לבאר את התופעה בהערכה זו או אחרת של מצב האספקה בארץ. ראינו, כי פעולת ההסברה בשטח זה עברה ללא כל רושם. פשוט, לא האמינו האנשים בתוכנה המרגיע של הסברה זה. (אמנם, יש להודות, כי עתונותנו היומית לא גלתה כשרון רב בענין זה).

לאמתו של דבר, הרי מצב האספקה שלנו הפעם אינו נותן כל יסוד להשוואה עם התנאים הקשים ששררו בנידון זה בשנות 1914-1918 בתחומי המעצמות המרכזיות ובת-בריתן תורכיה (מכאן זכרונות-הפחד של ה"ותיקים", שבילו את תקופת המלחמה הקודמת בא"י).

חלקים גדולים של הישוב מעלים על זכרם את תוצאות ההסגר אז, מבלי לקחת בחשבון שתי עובדות מכריעות.

(א) אין א"י נתונה כיום להסגר, ולמעשה אין היא ארץ לוחמת כלל.

(ב) התוצאות הקשות של ההסגר על המעצמות המרכזיות במלחמה הקודמת גברו בעטיין של השגיאות שנעשו ע"י אותן המעצמות עצמן*.

מה פירוש, אין ארץ-ישראל נתונה להסגר?

* גרמניה תורת היום על שגיאותיה מאז. אין היא מבינה גם הפעם, ש"מלחמת הצוללות" בסחר המדינות הניטרליות מביאה לידי הסגר עצמי מוחלט; היום כבשנת 1917.

מבחי
קבוצת-ארצ
כמה
מיוצרים ב
"תוצרת עו
קשרים כל
בסיבת, זכ
שנמצא כי
גם
זה. גם הן
עצמית בנ
דעת מעש
להפרזה ז
בתל-אביב
ברו
לאספקה,
(יבוא של
הישוב יכ
בו אף ב
לפני המי
לשנת 39

ש
ש
א
ח
ש
ש
ס
פ
בכמויות
נורמלי
בראשיה
ו
שמאשר
ו
את סיו
שלה ה
על בסי
בפני ו

מבחינת האסטרטגיה הכלכלית תופסת ארצנו מקום (אמנם קטן מאד) בתוך קבוצת-ארצות שכנות: קפריסין, סוריה, עירק, עבר-הירדן ומצרים. כמה מצרכים חשובים מאד (חיטה, שעורה, אורז, סוכר, בהמות, ירקות) מיוצרים בארצות אלו בשעור העולה על צרכיהן. אלו הן, אפוא, ארצות של "תוצרת עודף". בימי שלום לא העלינו את הדבר על דעתנו ביותר, כי היו לנו קשרים כלכליים אמיצים יותר עם אירופה מאשר עם המזרח הקרוב – וגם זה במקצת בסיבת "זכרונותינו", – אולם בימי מלחמה עלינו לשנות את דרכנו ולהאחז במה שנמצא בקרבת-מקום, ללא-צורך הובלה ממושכת בדרך הים. גם הממשלה – ואף המפקדה הצבאית של המזרח התיכון – חושבות בכיוון זה. גם הן רואות את הארצות הנ"ל כיחידת-אספקה, אשר יש בידה להגיע לאספקה עצמית במצרכים האמורים, ואף באחרים, כגון: גפס, צמר-גפן ועור. אלה הם שיקולי-דעת מעשיים מאד, אולם הישוב ברובו לא שם לב להם. הנסיה הטבועה בו להפריז עשתה את שלה, וכשחל יום אחד של אי-סדר במנגנון הממכר והחלוקה בתל-אביב, מיד השתלטה הבהלה במילואה. ברם, עלינו להפריד בין שני מושגים: בין אספקת מצרכים ובין חלוקתם. בנוגע לאספקה, אין לדעתי מקום לכל חשש. כל עוד המדובר הוא על מצרכים חיוניים. (יבוא של סחורות בלתי-הכרחיות לא יוכל גם, מטעמי דיונים, להמשך ימים רבים. הישוב יכיר בהכרח זה. הוא לא יוכל לדרוש, שהמלחמה תפסה עליו, מבלי לגעת בו אף במשהו). כאן המקום להעיר, שבשטח האספקה בוצע כבר לא מעט, עוד לפני המלחמה, ביזמת הסוכנות היהודית. הסטטיסטיקה של היבוא במחצית הראשונה לשנת 1939 מעידה על כך. הרי לפנינו כמה דוגמאות:

יבוא במחצית הראשונה של 1939	יבוא במחצית הראשונה של 1938	שעורה
5.513 טון	2.775 טון	שעועית
1.086 "	528 "	אורז
18.500 "	10.800 "	חיטה
57.719 "	20.600 "	שימורי-בשר
1.025 "	643 "	שימורי-דגים
931 "	447 "	סוכר
15.406 "	12.200 "	

פירוש המספרים האלה הוא, שהחמרים האלה נמצאו בארץ עם פרוץ המלחמה בכמויות גדולות הרבה מאשר באותה העונה אשתקד*, כלומר מאשר בשנה "נורמלית". כמויות אלו נאגרו לשם הבטחת האספקה בתקופת המעבר הקשה, בראשית המלחמה, ששעורה מראש: את התפקיד הזה הן מלאו בשלמות. וכך יכולים אנו לסכם ולומר, שמנגנון האספקה הוכן ופעל כסדרו (כפי שמאשרים המספרים הנ"ל). לא כן מנגנון החלוקה, אשר לא פעל כדרוש. בשטח זה נעשו שגיאות. אמנם הממשלה ריכזה, במהירות הראויה להכרה, את סידור החלוקה בידה, אולם מנגנונה לא הספיק, ושיטת המחירים הקבועים שלה הכזיבה בראשיתה. מתוך דאגה מוצדקת לדלת-העם קבעו השלטונות כמה מחירים על בסיס נמוך מאד (לרוב על בסיס המחירים שמלפני המלחמה). האימפורטרים הועמדו בפני הברירה החמורה: או להקפיד במחירים הקבועים, – שהונהגו בצורה נוקשה

* יש גם להזכיר, שקציר החיטה בארץ נתן בשנת 1938 רק 45.000 טון, ואילו השנה – 110.000 טון.

מאורעות.
'בנות את
באירופה,
שהעבירה
עוד זמן

- על כך,
ג' לשער;
וחות, על

1918-19,
המצאם
כל ערכו,
מריקים, –
עצמם,

זבתם אז
המופרות
וב עצמו
: האספקה
שוט, לא
עתונותנו

להשואה
המעצמות
ובילו את

אז, מבלי

לל,
הקודמת

האר המדינות

כל-כך במשך ארבעת השבועות הראשונים של המלחמה, ועל הרוב היו נמוכים ממחירי השוק העולמי, באופן שכל קניה חדשה בחו"ל, למשל בפורטסעיד, עלולה היתה לגרום להם הפסד ניכר, או לדרוש מהקונים מחירים גבוהים יותר - כלומר, להפך חוק. וכך לא יכלו האימפורטרים לתכנן את פעולתם בשבועות הראשונים של המלחמה, ואבדה לנו סחורה רבה, שאפשר היה להשיגה בנקל בארצות השכנות.

ונעשה עוד משגה, שהזיק לחלוקה הרציונלית של המצרכים בארץ: הבנקים הגדולים (לאחר 3 ימי הסגירה) הורשו לשלם את פקדונותיהם במאה אחוז, כסף זה, שלא היתה אותה שעה אפשרות להשקיעו אלא "בסחורה", שימש, בחלק ניכר, לשם אגירת מזון. וע"י כך הועלו המחירים באופן מלאכותי, ובו בזמן צומצם בהרבה נפח האשראי העומד לרשות משקנו הלאומי.

המצב בשוק המקומי משתנה, עם עלות הגמישות בקביעת המחירים ע"י השלטונות. אכן, אין זה נוגע כלל וכלל לעצם מצב האספקה שלנו. השאלה היא אך ורק, כיצד להתאים את מנגנון החלוקה למצב החדש ולעשותו גמיש, ככל האפשר.

רבים מתוך הישוב - גם מבין אלה אשר אגרו כמויות מצרכים עוד לפני המלחמה - השתערו לאגירה נוספת של מזון מיד עם פרוץ המלחמה, בשערם, על סמך "זכרונות-העבר" (1914-1918) שלהם, שמחירי הסחורות מוכרחים להוסיף ולעלות בימי מלחמה. אכן, גם זאת היא מסקנה מוטעית: לאמתו של דבר לא היתה אז באירופה התיכונת והמזרחית עליה מתמדת של מחירי הסחורות, כי אם ירידה מתמדת של ערך הכספים.

צריך להיות ברור, שמצבנו כיום שונה מזה בתכלית. אמנם, מאז 2 בספטמבר ירד שער הלירה האנגלית לגבי הדולר (-4.02) ב-14% בערך. אולם שער זה נשאר יציב עד כה, ואין יסוד להנחה, שעלולה לחול עוד ירידה ניכרת בערך הלירה. והרי האימפריה הבריטית היא עודנה מוצר הזזה הגדול ביותר בעולם. עובדה זו היא בעלת חשיבות רבה לייצוב שער הכסף הבריטי. גם בשטח זה גורמים, זכרונות הנעורים מפולין, גליציה, גרמניה וכדומה למסקנות מוטעות בהחלט.

יש להעיר עוד, לבסוף, שמחירי השוק העולמי למצרכים חשובים ירדו בזמן האחרון בבורסות האמריקאיות (לפי החישוב בדולרים). מעידה על כך הטבלה הבאה:

שער המחירים בבורסות אמריקאיות

	23 / 10 / 39	16 / 9 / 39	
חיטה	84. -	86. -	בושל
חירס	49. -	59. -	"
צמר-גסן	8.70	9.40	ליברה
קקאו	5.19	50.50	"
סוכר	1.74	2.18	"
גומי	20.38	20.62	"

ובכן, עבר בולמוס-ההאמרה באמריקה. וזה יורגש במשך הזמן גם באותם השוקים, שבהם אנו קונים את צרכינו, - באשר המחירים האמריקאיים קובעים היום את מחירי העולם כולו.

לא נוכל לדרוש משום עקרת-בית, כי תבין, מדוע אינה מקבלת ביום מסוים סוכר

בחנותה.
האחריות
המלחמה
כי הדבר
השוק ה
דעתו וז
ברובלים
לגמרי נ

ל ק

הזון אנג
תוצא
ביכולתן
החברים
שני תנא
לקבל
להעברת
גרמניה
הבלוקר
פתוחה,
לא הצל
האם תוכ
תמורת
ניטרליי
יספיק
המלחמו
על היבו

הש
האנגליו
שלא חל

בחנותה. ואולם, אפשר ואפשר לדרוש את ההכנה הנחוצה מאותם האנשים, שעליהם האחריות למדיניותנו הכלכלית. יוגד נא בגלוי, שלא כולם השתחררו בשבועות המלחמה הראשונים מרוח-הבהלה, שיסודה ב,זכרונות נעורים". יש להצטער על כך, כי הדבר עלה בכסף רב, ניפח את רמת המחירים באופן מלאכותי מעל לרמת השוק העולמי, וגם גרם לנוק מוסרי. יש לקוות, שהישוב יחזור בקרוב לצלילות דעתו וישיג, כי אין אנו חיים באירופה התיכונית, ואין אנו מחשבים בכתרים או ברובלים, וכי מתוך קשרינו עם האימפריה הבריטית מובטח לנו מעמד-אספקה אחר לגמרי מזה החקוק בזכרוננו מ-1914-1918.

ל ק ט כ ל כ י

של המעצמות הלוחמות יהיה קטן בערכו מערך היצוא הרגיל.

שני מקורות יכולים לכסות את הגרעון במאזן סתירה-החץ של המעצמות הדימו-קרטיות: מלאי הזהב והקרזים בבנקים הממלכתיים שלהן, והון אורחיהן המושקע במדינות ניטרליות, בצורת מניות וניירות-ערך. במלחמת 1914/18 שולמו הקניות של מדינות-ההסכמה באמריקה במידה רבה מאד ע"י מכירת ניירות-ערך אמריקניים שהיו בידי אנגלים.

מה הוא המצב כעת?

ימים ספורים לפני פרוץ המלחמה פרסם ה"אקונומיסט" הלונדוני כמה טבלאות מסכמות בענין זה; הננו נותנים כאן את העיקרית שבהן:

השקעות אורחים אנגליים בארצות חוץ בסוף קיץ 1939 (במיליונים ל"ש)

ס"ה	בארצות זרות שונות	ברומיניונים	בארצות הברית	בטרנסטים של השקעה
127 ¹ / ₂	47 ¹ / ₂	80	50	נחברות-אחריות
205 ³ / ₄	89 [מזה חלק בארה"ב]	116 ³ / ₄		נמכרות
714		714		נחברות-מניות שונות
125			125	
1.172 ¹ / ₄	136 ¹ / ₂	860 ³ / ₄	175	ס"ה

חלה תעודה גדולה במקום ההשקעות. היקף ההשקעות הבריטיות בארה"ב הוקטן, לשמט זה נדלו מאד ההשקעות ברומיניונים.

השוואת המצב הנוכחי עם מצב ההשקעות האנגליות בתחיל כקרב מלחמת 1914/18 מראה, שלא חל שינוי גדול בכמות ההשקעות. אולם

יו נמוכים
ניד, עלולה
ים יותר -
בשבועות
זיגה בנקל

ץ: הבנקים
ז' כסף זה,
חלק ניכר,
זצם בהרבה

זחירים ע"י
נו. השאלה
זותו גמיש.

ז עוד לפני
ם, על סמך
זיף ולעלות
ז היתה אז
ז, כי אם

ז בספטמבר
ז שער זה
זרך הלירה.
זעובדה זו
ז, זכרונות

זים ירדו
ה על כך

זם באותם
ם קובעים

זסוים סוכר